

Projekt výzkumu rodičovských strategií v edukaci dětí v České republice

V roce 2009 zahájily Dana Bittnerová, Mirjam Moravcová (FHS UK v Praze) a Daniela Pěničková (Northern Arizona University, USA) výzkum strategií, které v ČR rodiče různých sociokulturních východisek uplatňují při institucionálním vzdělávání a profesním směřování vlastních dětí. Projekt s názvem *Family and Group Strategies in the Education of Children in the Czech Republic* financuje CERGE-EI Foundation a zaštiťuje Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.

Záměr výzkumu reaguje na dvě nové skutečnosti spojené s edukací dětí na základních a středních školách v ČR. První z nich je proměna ambice při plánování a uskutečňování školního vzdělání v občanské společnosti ČR. Cílem a určitou normou se stalo zajistit dítěti alespoň středoškolské vzdělání s maturitou; přehodnocován je i postoj k významu odborné prestiže školy při projekci profesní kariéry dítěte. Druhou skutečností, na niž výzkum reaguje, je konfrontace občanů ČR s osobitými vzdělávacími strategiemi nových imigrantů. Tato konfrontace mimo jiné ukázala, že efektivnost některých vzdělávacích strategií rodin přicházejících z jiných kulturních prostředí může oslabit konkurenceschopnost českých žáků v rámci vzdělávacího systému české školy. Po prudkém nárůstu počtu imigrantů a jejich postupné vnitřní sociální diferenciaci se pak navíc situace v postojích nově přichozích ke vzdělání stala nepřehlednou – jak pro svou výchozí rozdílnost, tak pro svou krystalizující sociální proměnlivost. V souvislosti s prosazením teorie multi-

kulturalismu v přístupu české legislativy k nově přichozím pak váha těchto osobitých strategií dostala nejen kulturní, ale i společenský rozměr.

Hlavním cílem výzkumného projektu je ve vzájemné komparaci definovat vzdělávací strategie a) u rodičů z početně nejsilnějších komunit imigrantů, které se v ČR etablovaly po roce 1990 (Rusové, Slováci, Ukrajinci, Vietnamci);¹ b) u rodičů z řad české majoritní společnosti; c) u rodičů z řad kulturně vyhraněné romské menšiny.² Současně chce ovšem pro-

¹ Kritériem výběru se stal počet přítomných žáků z rodin cizinců na českých základních, odborných a středních školách ve školních rocích 2006/07 (poslední zveřejněná statistika před podáním projektu) a 2007/08 (zveřejněná statistika před zahájením výzkumu). Podmínkou výběru bylo více než 1000 žáků z rodin té které komunity cizích státních občanů. Podle statistiky Ústavu pro informace ve vzdělávání tuto podmínku ve školním roce v 2007/08 splnily skupiny cizinců z Ruska (1 597), Slovenska (3 728), Ukrajiny (4 400) a Vietnamu (4 983).

² Výběr z řad občanů ČR jsme orientovaly na rodiny romské (vzhledem k jejich transparentně odlišným edukačním strategiím a nízkému socioekonomickému statusu značné části této populace) a na rodiny české (s ohledem na komparaci postojů všech ostatních sledovaných etnik s postoji většinové společnosti). Ve školním roce 2007/08 studovalo na základních, odborných a středních školách celkem 1 426 703 dětí českých státních občanů. Stanovení jejich počtu podle národnosti není možné – tato statistika není vedena. V našem výzkumu při rozlišení českých státních občanů na rodiče z řad českého a romského obyvatelstva vycházíme ze sebedeclarace respondentů v národnosti a etnické příslušnosti. U českých státních občanů pracujeme tedy se třemi sebeidentifikacemi: a) národnost česká, b) národnost romská, c) národnost česká/případně slovenská – jsem Rom (Cikán). Poslední dvě sebeidentifikace vztahujeme k romskému obyvatelstvu.

jekt ukázat s ohledem na tyto strategie rodin různých sociokulturních východisek perspektivy nového společenského rozvrstvení obyvatelstva ČR. Záměrem projektu je tedy definovat vzdělávací strategie početně nejsilnějších komunit imigrantů v ČR a současně ukázat perspektivy nového společenského rozvrstvení obyvatelstva ČR s ohledem na strategie rodin různých sociokulturních (zejména etnických a vzdělanostních) východisek.

Teoretická východiska. V teoretické rovině se projekt opírá o výklad sociální stratifikace společnosti a její sociokulturní podmíněnosti. V tomto smyslu nosný koncept nabízí P. Bourdieu a badatelé, kteří na něho navazují (de Singly, Katrňák). Bourdieu hovoří o různých habitech a různých druzích kapitálu, které jedince zařazují do sociálních vrstev společnosti, jež autor vidí hierarchicky. V rámci multifunkčního obrazu kulturní a sociální hodnoty jednotlivce (a skupiny) pracuje s ekonomickým, sociálním, kulturním a symbolickým kapitálem. Školní či formální vzdělávání přitom jednak identifikuje jako součást kulturního kapitálu a jednak o něm hovoří jako o kapitálu nového typu. Školní vzdělání totiž vidí jako nástroj sociální mobility, která může na jednu stranu konkurovat ekonomickému kapitálu, ale na druhou stranu z něj může i těžit (při financování školní trajektorie). V rovině šíře a zacílení sociálních vazeb školní vzdělání navíc vymezuje okruhy lidí podobných preferencí, zálib – tedy habitů. Ve svém důsledku se pak školní vzdělání logicky promítá do kapitálu symbolického. V tomto smyslu je tedy zjevné, že jak přístup ke vzdělání (možnost se vzdělávat), tak hodnotící postoj, který jedinec či jeho rodina ke vzdělání

zaujme, může ovlivňovat jeho budoucí či stávající pozici ve společnosti. V případě imigrantů se tedy nabízí otázka, jaký má výchozí kulturní, ekonomický a sociální kapitál, který mohou využít pro realizaci školního vzdělání, a dále jaké jsou jejich aspirace a možnosti zařazení do hierarchie hostitelské společnosti, tedy jakým symbolickým kapitálem disponují či v budoucnu disponovat chtějí. V tomto smyslu rodinné zázemí garantuje dítěti určité druhy kapitálu. Vzniká tak potenciál, jež může být využit ve školním vzdělání. Zprostředkované tak mohou být ovlivněny i socializační procesy, které probíhají v rámci školní instituce. Tedy i školní zkušenost může zpětně přispívat k upevňování vazeb mezi lidmi stejného habitu.

Z této teoretické pozice projekt vychází. Klade si otázku, jaký význam příslušníci vybraných etnik přisuzují institucionalizovanému vzdělání jako segmentu kulturního kapitálu, který má být předán generaci potomků. Tento typ vzdělání totiž potencionálně determinuje zařazení nastupující generace do socioekonomických struktur ČR, popřípadě EU. V případě majoritní společnosti a kontinuálně přítomných národnostních menšin vzniká předpoklad reprodukce statusů. Naopak v kontextu adaptačních a integračních procesů imigrantů se otevírá otázka socioekonomické ambice a jejího naplnění. Institucionalizované vzdělání je tedy jak nástrojem při reprodukci a potvrzení sociálního statusu rodiny, tak nástrojem cílené redefinice zaujatého statusu. Jeho podíl na sociální mobilitě je tedy zřejmý. Prostřednictvím institucionalizovaného vzdělání, které zaručuje uplatnění v povolání, mnohdy prestižním, jedinec a skupina získávají kýžený sociální status.

Z hlediska sociální pozice imigrantů v ČR jsou vztah k edukaci a vzdělanostní skladba nově se etablojících imigračních komunit v řadě ohledů, ekonomické nevyjímaje, vnímány jako důležité (společensky a existenčně určující) faktory jejich života v ČR. Přijímající česká společnost pohlíží ovšem na úroveň vzdělání a také na vztah imigračních komunit ke vzdělání stereotypně. Nediferencuje na úrovni jedinců. Nevidí, a tedy se ani nesnaží o jejich hlubší pochopení, vazby na sociokulturní východiska imigrantů.

Koncepce výzkumu. Projekt vychází z pěti hypotéz, které předpokládají, že: (1.) při reprodukci víceetnické občanské společnosti hraje zásadní úlohu nejen sociální pozice rodin (bohatství, moc, prestiž), ale i pozice kulturní, ve skupinovém rozměru vázaná na etnický původ a tedy na hodnotový systém a edukační zvyklosti zakotvené v kultuře etnika (a v případě imigrantů i v kultuře výchozího civilizačního okruhu); (2.) v ČR příslušníci různých imigračních komunit (a také etnických menšin a většinové české společnosti) mají nejen své vize o socioprofesi budoucnosti dětí, ale také své strategie, jak naplnění těchto cílů edukací zabezpečit; (3.) zaujatý sociální a kulturní status rodiny sice napomáhá reprodukci určitých sociálních vrstev, a tedy reprodukci sociální nerovnosti společnosti (v našem výzkumu nahlížené v souvislostech etnické příslušnosti), avšak rodinné strategie mohou směřovat také k sociálnímu vzestupu generace potomků. V souvislostech cizineckých komunit a etnických menšin pak mohou vést i ke změně sociálního statusu celé menšiny; (4.) způsob využívání možností, které garantuje edukační politika ČR, je ovlivněn kulturními zvyklostmi urči-

tých etnických prostředí a mentalitou příslušníků různých etnik; (5.) volba vzdělávacích strategií menšinových etnik souvisí i s jejich integračními a desintegračními tendencemi, tedy s vlastními představami o své existenci a způsobu života v ČR.

Vstupní, obecněji formulované hypotézy projekt ověřuje čtyřmi základními výzkumnými otázkami. Sleduje (1.) otázku cílů edukace a rodičovských strategií k jejich dosažení, a to a) ve vztahu ke vzdělaností úrovni rodiny, b) ve vztahu k ekonomickému zabezpečení rodiny, c) ve vztahu k rodinným ambicím a d) ve vztahu k profesní pozici respondenta; (2.) otázku modelů výchovných strategií rodičů s ohledem na a) uplatňované dílčí nástroje socializace (systémy motivací, tlaků a odměn, kontroly, angažovanosti rodičů), b) ambici v zařazení dětí do socioekonomických struktur české společnosti nebo c) rezignaci a rezistenci v jejich zapojení do těchto struktur; (3.) otázku postoje ke státnímu školství ČR³ a alternativnímu školnímu vzdělávání⁴ s ohledem na a) obsah výuky, b) vyučovací přístupy učitelů, c) vyučovací jazyk, d) sociální skladbu žáků školy; (4.) otázku volby směru a obsahu edukace vzhledem k a) plánu setrvat v ČR nebo změnit pobyt, b) transmisi výchozí kultury, c) projekci kýžených etnické identity dítěte (reprodukce identity rodičů, formování dvojí etnické identity, vrstvení identity etnické a občanské, přijetí transnacionální identity).

Realizace výzkumu. Empirický výzkum byl proveden dotazníkovým šetřením,

³ Školy, které vyučují podle standardních vzdělávacích programů.

⁴ Školy, které vyučují alternativními metodami – waldorfská škola, Montessori, atd.

kteře probíhalo od března do října roku 2009.⁵ Celkově šetření zaznamenalo postoje 410 rodičů ze šesti výše zmíněných etnických prostředí, přičemž počet rodičů z řad českého obyvatelstva byl vzhledem k počtu rodičů z řad imigrantů a Romů záměrně navýšen (viz níže).⁶ Cílovou skupinou výzkumu se stali rodiče dětí, které navštěvovaly základní, odborné nebo střední školy v České republice. Výběr rodičů byl účelový. Za kritéria výběru bylo stanoveno: státní občanství, deklarovaná národnost (etnicita), dosažená úroveň vzdělání rodičů a deklarovaný ekonomický status rodiny. U českého obyvatelstva byl soubor respondentů sestavován také s ohledem na zastoupení čtyř vzdělanostních skupin (vzdělání základní, odborné, středoškolské a vysokoškolské)⁷ – se záměrem definovat sociální modely vzdělávacích strategií a představ o kariérním směřování dítěte/děti. U ostatních pěti zkoumaných komunit (občané Ruska, Slovenska, Ukrajiny, Vietnamu, Romové) tento záměr postaven nabyt. Předchozí výzkumy tuto možnost vyloučily jako nereálnou.⁸

⁵ Na realizaci dotazníkového šetření se podíleli studenti FHS UK, kontaktní pracovníci škol, asistenti z řad příslušníků sledovaných etnik a také řešitelky.

⁶ Z každé k výzkumu vybrané skupiny cizinců a také z řad romského obyvatelstva jsme získali vyplněné dotazníky od 50 rodičů. Výchozí projekt předpokládal stejný počet získaných dotazníků i u rodičů českých. Na žádost garanta projektu jsme však počet zkoumaných rodin z řad českého obyvatelstva navýšily na 160. Na požadavek garanta jsme přistoupily s ohledem na možnost důsledněji sledovat u českého obyvatelstva vliv dosaženého vzdělání rodičů na edukační strategie.

⁷ Srov. předchozí pozn.

⁸ Vzdělanostní struktura námi sledovaných komunit cizinců je asymetrická, u každé z těchto

S ohledem na volbu lokality byl výběr respondentů prvořadě orientován na Prahu, kde je vysoká koncentrace všech námi sledovaných komunit cizinců a také nejpříhodnější podmínky pro uskutečnění jejich sociální mobility. Stejně tak Praha především vytváří podmínky pro sociální mobilitu romského obyvatelstva. Do výzkumu však byly zahrnuty i další lokality s důrazem na zjištění situace v malých městech a příměstských vsích. Záměrem tohoto výběru bylo srovnání vzdělávacích strategií rodičů v odlišných podmínkách nabídky institucionálního vzdělávání. Výběr měst zohledňoval přítomnost cizinců a koncentraci romského obyvatelstva.

Text dotazníku byl jednotný pro všech šest sledovaných etnických skupin. Náš cíl, jímž je vzájemná statisticky vyhodnotitelná komparace vzdělávacích strategií, nepřipouštěl jinou možnost. Dotazník pracoval s otázkami uzavřenými i otevřenými. Otevřené otázky vždy počítaly s prvou asociací respondenta a případným následným rozvedením této asociace. Dotazník byl distribuován v češtině.⁹ Problémy s porozuměním českému textu neměli Slováci, Romové a v podstatě ani Rusové a Ukrajinci (i díky tazatelům schopným komunikovat v ruštině a angličtině). Česká verze dotazníku byla naproti tomu zásadním problémem u řady vietnamských respondentů, a to nejen těch, kteří se do ČR přistěhovali v posledních letech. Tuto situaci jsme řešili „tlumočením“, kte-

to komunit má specifické rozložení. Vzdělanostní struktura romského obyvatelstva se sice rozevívá, avšak i v současnosti převaha Romů dosáhla pouze základní vzdělání.

⁹ Náš finanční limit nedovolil dotazník distribuovat v jazyce té které sledované imigrační komunity.

ré obstarávaly vietnamské děti, vietnamští „tlumočníci“¹⁰ a naši tazatelé z řad Vietnamců, kteří ovládají oba jazyky.

Vyhledávání respondentů ochotných zapojit se do výzkumu mělo své výrazné „občanské“ limity. Mnozí rodiče z řad cizinců se odmítali na výzkumu podílet. Své odmítnutí nevysvětlili, doprovázeli stručným sdělením „nevplňuji“, nejednou signovaným podpisem. Pokud odmítnutí zdůvodňovali, tedy nezájmem, pracovní vytížeností, neznalostí jazyka (Vietnamci – přestože děti měly fungovat jako tlumočníci mezi respondentem a tazatelem). Návratnost vyplněných dotazníků u těchto rodičů cizinců byla méně než 50 %.¹¹ Situace u rodičů z řad romského obyvatelstva byla podstatně příznivější. Nelze ovšem vyloučit, že ochotu podílet se na výzkumu ovlivnili tazatelé vybraní z osob, které jsou s Romy v kontaktu nebo jsou Romy. U českých rodičů jsme neznamenaly neochotu vyplňovat dotazník. Z jejich řad však zazněly komentáře k položeným otázkám – komentáře doplňující, souhlasné i kritické (vesměs formulované v kontextu sociální pozice komentujícího a jeho potřeby sdělit jedinečnou osobní zkušenost). Tyto komentáře jsou důležitým výsledkem výzkumu – právě i pro svou sociální determinovanost.

¹⁰ Na „tlumočnický“ se obraceli Vietnamci. Jsou to Vietnamci, kteří zprostředkovávají komunikaci s českým okolím. Pojmenování „tlumočníci“ nebo „organizátoři“ se váže ještě k osmdesátým létům 20. století, kdy Vietnamci přicházeli do Československa na základě mezistátních smluv na dobu šesti let. Po vypršení této doby se navraceli do Vietnamu.

¹¹ Abychom naplnily stanovený počet 50ti dotázaných rodičů z řad cizinců, musely jsme kontaktovat a oslovit více než dvojnásobek rodin.

Dosavadní poznatky. Výsledky dotazníkového šetření dosud nejsou vyhodnoceny. Přesto sám průběh šetření přinesl řadu poznatků o postojích a mentalitě rodičů z řad sledovaných komunit imigrantů, Romů a Čechů. Prvým poznatkem, který vypovídá o postojích rodičů různých etnických východisek, je vnímání vztahu mezi státním občanstvím a národností. Určité překrývání jsme zaznamenali u občanů bývalého Sovětského svazu a u Romů – i když v naprosto jiném kontextu. Ruskojazyční tazatelé i respondenti se při identifikaci ruských a ukrajinských imigrantů opírali v prvé řadě o jazykovou kompetenci, tedy o ruskojazyčnost. Státní občanství a národnost sice přesně zaregistrovali, avšak přesto do řad ruských imigrantů zařadili například i Kazachstánce (rusky mluvící občany Kazachstánu), občany Ukrajiny mluvící rusky a občany Ruské federace jiné než ruské národnosti: Armény, Litevce, Ukrajince. Respondenti z řad občanů Ukrajiny, pokud se ne-deklarovali v ruské národnosti, se naopak zařazovali podle státního občanství – dotazník jako Ukrajinci vyplnili i rodiče, kteří uvedli německou a polskou národnost.¹²

Skutečnost specifického pojetí deklarace národnosti (ve smyslu státního občanství nebo země původu) u romského obyvatelstva v ČR je známa. Podle očekávání většina romských rodičů (90 %) v dotazníku neuvedla romskou národnost (a to bez ohledu na to, zda tazatel sám byl Rom a identifikoval se v romské národnosti, a bez ohledu na to, že se respondent v dotazníku odkazoval na rom-

¹² Tyto dotazníky budeme analyzovat samostatně. Jsou nad rámec závazného počtu 50ti dotazníků získaných od ukrajinských rodičů.

skou kulturu a romský jazyk). Závažnou se však z našeho hlediska ukázala skutečnost, že až na dvě výjimky¹³ ani jediný romský respondent, občan ČR, se nedeclaroval v národnosti slovenské nebo maďarské (a nedeclaroval v těchto národnostech ani svého partnera). Tato skutečnost ukazuje trend stabilizování a přerušování vazeb s výchozími lokálními společnostmi (slovenskými, maďarskými). Má ovšem výpovědní hodnotu pouze v lokálních souvislostech námi sledovaných měst a nelze ji vztáhnout na romské obyvatelstvo celé ČR.¹⁴ Problémy s deklarací národnosti ve vztahu ke státnímu občanství jsme neměli s rodiči slovenskými a logicky ani vietnamskými. Někteří Vietnamci, kteří do ČR imigrovali po roce 1990, již získali české státní občanství. V našem souboru vietnamských respondentů jsme zachytili pět takovýchto rodičů. Přijetí českého občanství však u nich nevedlo ke změně národnosti ani k deklaraci dvojí národnosti.

Druhým poznatkem, který lze vztáhnout k odlišným sociokulturním východiskům rodičů, se ukázal přístup k vyplňování dotazníků. Naznačil způsob jejich disciplinace a normativně přijatý vztah k zodpovědnosti. V našem výzkumu se tyto osobnostní charakteristiky projeví jako charakteristiky vázané jednak na kul-

turní zvyklosti určité etnicky vymezené společnosti a jednak na úroveň dosaženého vzdělání respondentů. V této souvislosti transparentně vystoupily postoje ruských, vietnamských, romských a českých respondentů. Dotazníky vyplněné ruskými imigranty vesměs přesně reagují na dotaz, oplývají maximem doplňujících informací, vykazují schopnost respondentů reagovat na české kulturní prostředí i jejich sebejistotu a cílevědomost v kariéřním směřování vlastních dětí. V tomto směru není mezi nimi rozdíl. Dotazníky vyplněné Vietnamci naproti tomu výrazně odrážejí úroveň dosaženého vzdělání respondenta. Způsob vyplnění osciluje od uvědomělé preciznosti k taktice „nevím, neznám, nerozumím“, taktice používané při nechtěné komunikaci s většinovou společností. Přístup romských respondentů k vyplňování dotazníku charakterizovala ochota. S výjimkou příslušníků romské kulturní a politické elity se ovšem romští respondenti při vyplňování dotazníku spoléhali na záštitu druhého (i z řad Romů). Příkladem lze uvést extrémní jedinečnou situaci, kdy dobrovolnice doučující romského chlapce požádala o vyplnění dotazníku. Odpověď zněla: „Vyplňte to sama, vždyť nás znáte.“ Vyplňování dotazníku českými respondenty charakterizovaly doprovodné komentáře formulované jednoznačně z vlastních kulturních pozic a opřené o sumu vlastních znalostí. Typická byla ovšem i určitá nedisciplinovanost (nepřečtení otázky, laxnost k vysvětlujícím doprovodným textům), ale také snaha dotazník doplnit a upřesnit z pozice své zkušenosti. Například jeden z českých rodičů polemizoval s otázkou o existenci pravidel, která dítě ve škole omezují. Rozvíjel myšlenku,

¹³ Dvě romské rodiny z vesnic v okolí Jilemnice uvedly státní občanství české a národnost slovenskou.

¹⁴ Výzkum nebyl proveden na Ostravsku, Mostecku a Chomutovsku, kam především směřují imigrační toky ze Slovenska. Stejně tak nutno brát v úvahu, že z řad romských rodičů byli ochotni podílet se na výzkumu především ti, kteří v ČR již prošli procesem integrace – a to i v případech, že žijí v komunitách sociálně vyloučených, jsou nezaměstnaní a žijí na pokraji bíd.

zda pravidla, která ve škole existují, mají pozitivní účinek, či zda jsou restriktivní. Význam otázky posunul. I tato skutečnost je pro nás poznatkem.

Třetím poznatkem, který se ukázal při vyplňování dotazníků jako opakovaný projev u rodičů z vietnamské imigrační komunity, bylo vyhýbání se odpovědi na některé otázky. Vietnamci opakovaně, s výjimkou vysokoškolsky vzdělaných osob, nechtěli zodpovědět dotaz na zaměstnání v zemi původu a v ČR a také dotaz na charakteristiku ekonomické situace své rodiny. S velkou rezervou přistupovali i k dotazům na finanční investice do vzdělání svých dětí. Tyto údaje byly tabu zejména pro rodiče z pražské vietnamské komunity, kteří do ČR migrovali v posledních letech. Naproti tomu vietnamští rodiče z malých měst tuto informační bariéru neměli. Nutno přitom zdůraznit, že jsme se netázali na konkrétní objektivně měřitelný socioekonomický status rodiny. Tázali jsme se na subjektivní sebedeclaraci – i při vědomí, že v každé zemi může být jiné pojetí dostatečného ekonomického zajištění rodiny jiné.

Čtvrtým poznatkem, který vypovídá o respondentech různých sociokulturních východisek, bylo zjištění odlišného porozumění významu slov, neznalost pojmů běžně frekventovaných v médiích i ve školním prostředí a ustálená terminologie, v níž se jednotlivci z řad respondentů vyjadřují a kterou pro sebe respektují. Jako příklady lze uvést: někteří romští rodiče domácí přípravu na školní výuku chápali jako kontrolu školní brašny nebo přípravu svačiny; někteří respondenti z řad cizinců, Romů, ale také Čechů nezaregistrovali nebo v globálním čtení přehlédli významový rozdíl mezi „vyučova-

ným“ a „vyučovacím“ jazykem);¹⁵ pojem „multikulturalita“ byl pro řadu romských a českých rodičů pojmem neznámým nebo nic neříkajícím. Naproti tomu pro rodiče ruské, a zpravidla i ukrajinské, byl sdělný. Citlivost na terminologii jsme doložili u některých českých respondentů z intelektuálního prostředí: ve školním slovníku běžný „průšvih“ nepřipustili, „problém“ ano.

Pátým poznatkem, který lze nahlížet v souvislostech sociokulturní odlišnosti, byly komentáře respondentů k jednotlivým otázkám dotazníku. Přinesly řadu poznatků o způsobu uvažování respondentů z řad imigrantů, Romů, zejména však Čechů. Komentáře respondentů, s nimiž jsme vedli rozpravu nad dotazníkem, polemizovaly s různými otázkami. Co překvapilo jednoho, druhý akceptoval. Východiskem polemiky byla vždy osobní projekce. Jednotlivci z řad českých rodičů konstatovali, že nevidí rozdíl v obsahu některých námi uváděných pojmů (slov), jimiž jsme sledovali hodnotové orientace a stanoviska ke komunikačním interakcím. Jejich komentáře naznačují, že jim hodnotové nuance splývají a shlukují se do širších významových kategorií.

V rámci kvantitativního sběru dat se potvrdilo, že problematika vzdělávání je velice široká. Svědčí o tom nejen výše uvedené doprovodné komentáře položených otázek, ale i snaha respondentů v rámci neformálního rozhovoru vtáhnout do hry další problémy, které šetření primárně zjišťovat nechtělo (např. špatné postavení pedagogů, placení školného, (ne)

¹⁵ Tento problém řešili tazatelé v průběhu vyplňování nebo při revizi vyplněných dotazníků upřesňující otázkou.

schopnost systému motivovat žáky k výkonu, vybavení škol). Dotazníkové šetření tedy bohužel nedokáže v tuto chvíli nalézt doménu konceptu vzdělávání respondentů různých sociokulturních, vzdělanostních, popřípadě lokálních východisek. Jeho vyhodnocení však nabídne srovnání postojů a strategií v dílčích oblastech vzdělávání, které ovlivnila mimo jiné zkušenost života v ČR.

Následujícím krokem realizovaného výzkumu je frekvenční a regresní analýza sebraných dat, která zprostředkuje mapu vztahů mezi jednotlivými sociokulturními skupinami a konkrétními vzdělávací-

mi strategiemi. Kromě etnicity budou jako proměnné vyhodnocovány také gender dětí, věk dětí a rodičů, vzdělání rodičů v rámci jednotlivých skupin, jejich profesní zařazení a deklarovaný ekonomický statusu rodiny. Očekáváme, že na základě těchto statistických metod budeme schopny nalézt specifika konceptů vzdělávání dětí námi sledovaných a etnicky definovaných skupin populace ČR: Vietnamců, Ukrajinců, Slováků a Rusů, Romů a Čechů.

*Mirjam Moravcová, Dana Bittnerová,
Daniela Pěničková*